

God Jul

Minnes julenatta HA 24/12-95 (julenommer) 1944

Klokken 0200 natt til 25. desember 1944 tørnet 19 år gamle Jan Bergseng ut fra varmen i den store potetkjelleren. Det var hans tur til to timers vakt i nærmere 40 sprakende kuldegrader. Stedet var Kunes innerst i Laksefjorden, Lebesby kommune, og ute flammet nordlyset over den mørke finnmarkshimmelen.

Det var langt hjem til foreldre og søsken på Solvang ved Hamar. Men ikke så langt til tyske soldater på flukt ut av Finnmark.

På beina hadde Jan varme skaller han hadde fått av kona til den store reineier Per Sara, men han sto likevel

og hutret i iskulda.

Nordlyset spilte opp og skapte en helt spesiell julenattemning for Jan Bergseng. Som så utover fjorden og landskapet. Alt var i bevegelse. Plutselig fikk han se tyske soldater på veg opp fra fjorden.

Da oppdaget han det fatale. Han hadde glemt å spenne hanen på børsa inne i potetkjellerens varme, og nå var mekanismen frosset fast. Børsa var ubrukelig og tyskerne på veg opp mot ham. Hvordan skulle han få varslet sine 30 kompiser inne i potetkjelleren?

Fortvilelse, men ingen panikk. Heller ingen tyskere.

Det fantes ikke en levende sjel ute i Kunes denne julenatta. Untatt menig Bergseng fra Vang.

Det var nordlyset som hadde satt fantasien i sving. Eller kanskje var det reinsdyr han så.

Det var i hvert fall julenatt, og klokken 0400 var hundevakta slutt.

LOMPE OG LAKS

Det var som menig i 1. tropp i 2. Bergkompani Jan Bergseng feiret julekvelden i en potetkjeller denne siste krigs- og okkupasjonsvinteren. Bergkompani 2. var den første norske militære styrke tilbake på norsk jord, og var under sovjetisk kommando med på frigjøringen av Finnmark.

Bergseng er nå pensjonert jernbanemann og bor fortsatt på Solvang i Hamar. De sterke opp-

levelsene fra frigjøringen av Finnmark har han knapt snakket om på disse 51 årene som er gått, men så er også Bergkompaniet det glemte kompani.

Men julekvelden for 51 år siden har ikke Jan Bergseng glemt.

– Kompaniets 1. tropp samlet seg i Kunes like før jul og vi fant en stor og tom potetkjeller forlatt av tyskerne. Fra et nedbrent hus i nærheten fikk vi fått i en ovn som vi monterte inne i potetkjelleren med ovnsrøret opp gjennom taket. Det var utmerket bolig i sammenlikning med telte-
ne våre, så vi bodde lenge i potetkjelleren, forteller Jan Bergseng.

– Juletre hadde vi sjølsagt ikke, og jeg tror neppe vi sang julesanger. Maten måtte vi hele tida skaffe oss på egen hånd. I Kunes hadde vi fått fått i noe nøl og vi stekte lomper på ovnen. I tillegg hadde vi funnet ei tønne med saltet laks – så laks og lomper var nok julekveldsmaten. Og så hadde kvartermesteren vår, utrolige Harry Lindstrøm, greidd det kunststykket å få fått i litt kaffe.

– Det var den julekvelden, forteller Jan Bergseng.

VIA MURMANSK

Jan Bergseng hadde ikke tenkt å tilbringe julekvelden 1944/45 i Finnmark, da han høsten 1942 stakk over til Sverige. Utpå vinteren 1944 ble han sendt til England og Skottland. Han gikk rekruttskolen på St. Andrews, skolen med den berømte golfbanen, ble plukket ut til Bergkompani 2. og sendt til Calander. Han var blitt en del av de norske militære styrker stasjonert og trente i England/Skottland under krigen.

MINNES: Jan Bergseng er i dag pensjonist og har gode dager. Det blir ofte turer sammen med Rex i området ved Stafsberg – og tid til å tenke på opplevelsene i Finnmark for 51 år siden. FOTO: KJELL O. ERIKSEN

Lite ante Jan Bergseng hva mål og mening var med mobiliseringen i slutten av oktober 1944. Så da kronprins Olav hilste på hver enkelt av karene i Bergkompani 2. ombord på krysseren Berwick i Edinburgh mandag 30. oktober, spurte unge Bergseng om kronprinsen visste hvor kompaniet skulle. Noe skikkelig svar fikk han ikke.

Ved Scapa Flow ble en konvoi samlet og 1. november 1944 stakk Berwick til sjøs sammen med et 10-talls krigsskip. Ute i rom sjø åpnet kompanisjefen, major Sturla Rongstad, det forsegledede brev og leste opp at de var på veg til Murmansk for å bli en del av den sovjetiske hær under frigjøringen av Finnmark.

Åtte dager senere nådde de Murmansk.

INN I FINNMARK

51 år senere sitter Jan Bergseng hjemme i Stafsbergveien 121 og forteller rolig og detaljert om et usselt Murmansk og om den elendige russiske lastebåten med ei vakker kvinne som kaptein, som fraktet det norske kompaniet til Petsamo. Derfra gikk transporten med russiske lastebiler over grensa til Norge og Sandnes ved Bjørnevann. Derfra igjen videre med russiske biler til Skipargurra i Tanadalen.

– Der overnattet vi for første gang i telt, uten ovn og med 25 minusgrader utenfor. Det ble kaldt for strilene som det var

mange av i kompaniet, sier Jan Bergseng.

Etter Skipargurra hadde de norske styrkene ikke mer direkte kontakt med russerne, men Bergkompani 2. sto under sovjetisk kommando til 6. februar 1945.

I Skipargurra ble kompaniet som besto av 14 offiserer, 16 serjanter og 202 korporaler og menige delt opp og troppene plassert på forskjellige steder. De virkelige starbasene, fremrykningen og patruljevirksheten gjennom Finnmark begynte. For første gang kom en tropp i skuddveksling med tyske styrker.

Målet var hele tiden å nå igjen og angripe tyskerne, men det var fort sent å hindre nedbrenningen av Finnmark. De norske styrke-

ne tok seg fram mil etter mil til fots, på ski, med reinsdyr og et par gjenglemte hester som trekraft. Fjordene ble kryssset i småbåter.

JAKT PÅ MAT

Det var ikke bare tyskerne de norske soldatene var på jakt etter. Det jakt også på mat.

– Russerne skulle holde oss med matforsyninger, men det så vi ikke noe til. Vi skulle også få en vodkadram daglig, men den nådde i hvert fall ikke fram til oss, sier Bergseng. Og forteller:

– Maten måtte vi skaffe på egen hånd, og vi gikk sultne det meste av tida. Vi tok det vesle vi kom over av restlagre fra tyskerne og det som var igjen etter den evakuerte sivilbefolkningen.

Mange steder hang det stivfrosne kyr i telefonstolpene. Tyskerne hadde slått strupeløkter rundt halsene og dratt dem opp med biler. Noen ganger skar vi kjøtt av de døde dyrene og stekte det. Jeg ble forferdelig sjuk en gang av slikt kjøtt, og ble liggende flere dager i gamma til Per Sara, dit patruljen jeg var med i hadde tatt seg. Jeg har et klart minne av to pene samejenter som satt på brisken og pratet med meg, og at kona til Per Sara ga meg ei suppe med kraft. Da kviknet jeg til.

– Noen ganger fant vi brød etter tyskerne. Var det innpakket i celofanpapir var det spiselig, men et sted hadde tyskerne helt kreosot over en stor haug med brød. I Ifjorden ordnet vi oss med kokt sauekjøtt, sier Jan Bergseng og forteller:

– Vi var en patrulje på 12 som kom til Ifjorden og fikk se det røk fra en bunker. Vi regnet med det var tyskere. Jeg og kompaniets eneste østerdøl ålte oss fram til inngangen. Østerdølen slo inn døra, mens jeg dro ut splinten på håndgranaten. Heldigvis kastet jeg den ikke inn i bunkeren – for der sto det to kvener og to sauer. De hadde søkt tilhold der etter at tyskerne hadde forlatt stedet. Vi delte broderlig. De to kvenene fikk beholde den ene sauen. Og vi fikk overnatte i bunkeren, forteller Jan Bergseng.

I BARNESENG

I Kunes ble det også overnatting innendørs.

– Det lyste fra et sted oppe i lia da vi kom fram til Kunes, og der fant vi et lite hus fullt av sivile. Utrolig nok ble det plass til oss 12. Jeg fikk ligge i ei slags barne-seng, minnes Jan Bergseng.

Det var i dette området patruljen gikk inn på vidda og fant leiren til Per Sara. Der fikk de lånt ei gamle og det var der Jan Bergseng lå sjuk etter å ha spist kukjøttet.

– Mens vi var i sameleiren forberedte vi angrep på 20-30 tyskere som oppholdt seg i en bunker ved en fjordarm i nærheten. Kvelden for angrep kom og vi tok oss lydløst ned til bunkeren. Men der var alt stille. Både vakt-posten og resten av tyskerne var forsvunnet.

Forsvunnet var også én av samene da vi kom tilbake til sameleiren. Men ikke vet jeg om han hadde advart tyskerne, sier Jan Bergseng. Og legger til:

– Vi forlot forresten leiren forferdelig lusete – og jeg med noen tørkede kjøttbiter kona til Per Sara stakk til meg.

TÅRER – OG LATTER

Jan Bergseng var aldri i direkte kontakt med tyskerne under frigjøringen av Finnmark. Det

7. MAI: Dagen før freden ble seks sivile finnmæringer drept med nakkeskudd av tysk ubåtmannskap. Styrker fra Bergkompaniet (bildet) kom for sent fram til å hindre ugjerningen.

var det andre som var: Av kompaniets mannskap på 233 ble fire drept og 12 tatt til fange.

Bergseng har også klart seg godt etter krigen. – Jeg var aldri virkelig redd under Finnmarkfelttoget. Kanskje var jeg for ung til det, og kanskje var jeg for ung til å la de sterke opplevelsene bli sittende altfor fast. Jeg har klart meg bra etterpå. Men noen ganger kommer tårnene. Verst er det når jeg ser på bilder, sier Jan Bergseng, og legger fram en bunke med fotografier. Noen er fra begravelser av falne kamerater og noen få viser sivile som ble skutt dagen før freden.

Det var på Hopseidet langt ute i Porsangerfjorden det skjedde 7. mai. Noen sivile som hadde rømt til fjells under evakueringen hadde tatt seg ned til fjorden igjen etter at de norske styrkene var kommet til området. Under en hvelvet båt bodde det seks menn og tre kvinner. Den 7. mai kom en tysk ubåt inn i fjorden. Noen av mannskapet gikk i land, drepte de seks mennene med nakkeskudd og voldtøkt kvinnene.

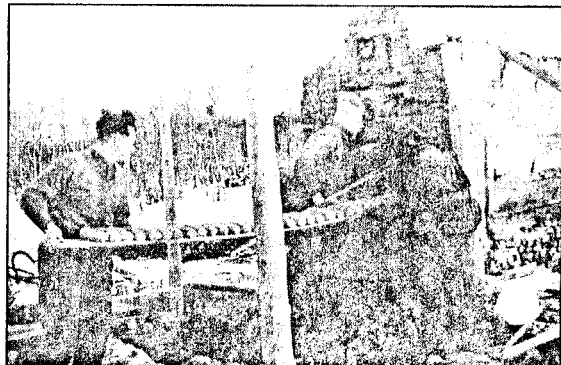
– Noen av oss fikk notert registreringsmerkene på ubåten, men da den nådde fram til Ålesund etter frigjøringen var mannskapet skiftet ut, forteller Jan Bergseng.

Han kan fortelle om flere tragiske hendelser. Men han kan også fortelle om kameratskap og utrolig godt samhold både under og etter krigen. Og at ingen av Bergkompaniets soldater er funnet verdige til Krigsmedaljen.

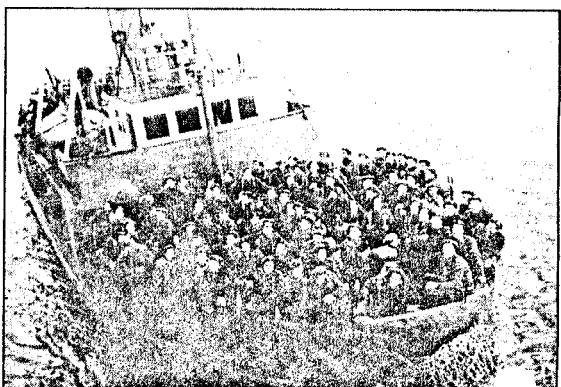
Men han kan også fortelle om mye moro og humor under slitet gjennom Finnmark. Og ler stille og godt da han tenker på fredsfeiringen ved Banak 8. mai.

SISTE FARVEL: Fra begravelsen i Laksefjell av en fallen kamerat. Jan Bergseng er nummer 10 fra høyre. I midten feltpresten Erling Fagerheim.

BRØDBAKING: Det var stadig problemer med på skaffe mat. Bildet viser brødbaking i restene av et nedbrent bakeri et eller annet sted i Tana.

TRANSPORT: Fra Murmansk til Petsamo ble Bergkompani 2. transportert på russisk lastebåt.

RYPEJAKT: Det var også tid til spøk og moro. På bildet forsøker Tønne Huitfeldt seg med rypejakt. Huitfeldt som var løytnant i Bergkompani 2, fikk en lang militær karriere etter krigen. Blant annet som øverstkommanderende i Nord-Norge og sjef for NATOs internasjonale militærstab i Brussel.